

Міністерство культури України
Республіканський методичний кабінет навчальних
закладів мистецтв і культури

СОЛЬФЕДЖІО

ПРОГРАМА
для музичних училищ із спеціальності
№0506
"Хорове диригування"

Київ - 1993

**Укладач - О.В.Симоненко, викладач
Луганського музичного училища**
**Рецензенти - В.Г.Іванченко, кандидат
мистецтвознавства, професор
Донецької консерваторії ім.
С.С.Прокоф'єва**
**- Л.В.Решетяк, кандидат
мистецтвознавства, професор
Донецької консерваторії ім.
С.С.Прокоф'єва**
**- В.С.Грабовський, викладач
Дрогобицького музичного училища**

Відповідальний за випуск - С.П.Шинкаренко
Редактор: О.Г.Підсуха

Всього: 462 години.
Заняття групі.

Пояснювальна записка.

Предмет "Сольфеджіо" в музичних училищах є складовою частиною професійної підготовки студентів із спеціальності №0506 "Хорове диригування".

Цей предмет передбачає розвиток професійного музичного слуху, музичної пам'яті, вокально-виконавських навичок студентів, необхідних для діяльності майбутнього фахівця - диригента хору, вчителя музики, викладача хорових дисциплін шкіл естетичного виховання.

В комплексі з іншими дисциплінами предмет "Сольфеджіо" спрямований на вироблення умінь слухати хор в цілому, окремі групи та голоси, настроювати хор, контролювати чистоту інтонування хору та його окремих партій, виразно співати будь-яку партію.

В результаті вивчення предмета "Сольфеджіо" студенти повинні мати тверді професійні навички читання творів з листа, запису музичного тексту, слухового аналізу музичної мови.

Короткі методичні вказівки.

Сольфеджування.

Робота з сольфеджіо включає декілька форм завдань: вивчення нотного тексту, спів з листа, вивчення напам'ять, спів нескладних музичних творів із текстом.

Зміст розділу сольфеджування складається із засвоєння студентами одноголосся, двоголосся та багатоголосся. Необхідно вимагати від студентів чистоти інтонування, метроритмічної точності.

Сольфеджування завжди повинно супроводжуватись тактуванням.

Сольфеджуванню завжди передус ладотональне настроювання слуху. Настроювання може бути розгорнутим або коротким. Розгорнуте настроювання включає спів звукоряда і акордових послідовностей.

Коротке настроювання здійснюється за одним із елементів: стійкі звуки, тонічний тризвук. З розвитком слуху необхідно домагатися настроювання за камертоном (що важливо для диригентів-хоровиків) і за будь-яким звуком, взятим на фортепіано.

Всі вправи і спів прикладів повинні виконуватися а капела. Не припускається розучування мелодії окремих голосів багатоголосного прикладу із грою їх на фортепіано. До інструменту необхідно звертатись в окремих випадках для поновлення відчуття тональності або інтонування особливо складних моментів. При розучуванні, одноголосся важливо досягти функціонального усвідомлення мелодії, тобто сприйняття кожного звука як визначеного ступеня ладу. Спів одноголосних прикладів із існуючих збірників (особливо з другого року навчання) бажано доповнювати романсами з фортепіанним супроводом. Окремі вокальні твори рекомендується виконувати з текстом.

Вивчаючи дво-триголосні приклади необхідно вивчити кожний голос окремо, потім по чергово сольфеджувати кожний голос, виконуючи інші на фортепіано. Сольфеджування одного голосу з одночасним програванням інших голосів на фортепіано, а також перехід з однієї партії на іншу в процесі ансамблевого співу дуєтом та тріо дають хороші результати для набуття навичок орієнтування в дво-триголосній тканині.

Сольфеджування в класі необхідно проводити дуєтом, тріо і всім складом групи. Важливим завданням багатоголосного сольфеджування є набуття навичок ансамблевого співу з одночасним слуханням всіх голосів. Для освоєння три-чотириголосся на старших курсах рекомендується використовувати матеріал із музичної літератури: вокальні тріо, квартети, нескладні хорові партитури.

Особливу увагу в заняттях сольфеджіо необхідно звертати на розиток "внутрішнього" слуху студентів. З цієї метою рекомендується співати нотні приклади, чергуючи виконання вголос з виконанням "про себе"; розучувати приклади напам'ять (без співу вголос) внутрішнім інтонуванням з наступним відтворенням голосом. Корисно співати вивчену таким чином мелодію з транспозицією на секунду. Необхідно домагатися того, щоб і сольне, і ансамблеве сольфеджування було інтонаційно та ритмічно точним, усвідомленим, музично-виразним.

Диктант.

В заняттях сольфеджіо музичний диктант має дуже важливе значення і є необхідною формою роботи на всіх етапах навчання. Музичний диктант сприяє розвитку внутрішнього слуху, музичної пам'яті, відчуття ладу і ритму. Музичний матеріал для диктанту повинен бути художньо-виразним і ясним за формою. Для диригентів-хоровиків рекомендується запис не тільки інструментального, але й вокального диктанту із словами або вокалізацією на складі (особлива корисна ця форма диктанту під час запису багатоголосся).

Запис музичного диктанту являє собою складний процес і є для більшості студентів найскладнішою формою роботи на уроці. Через це з самого початку необхідно виробляти у студентів методично вірні та міцні навички запису диктантів.

Не можна дозволити записувати диктант "стенографічним" способом, тобто вести запис під час виконання, фіксуючи лише звуковисотну лінію без зазначення тривалості звуків. Запис звуків диктанту повинен вестись одночасно з відтворенням ритмічного малюнка і у визначеному метрі.

Точний запис диктанту можливий лише у випадку свідомого сприйняття музичного матеріалу. Необхідно вимагати від студентів слухового засвоєння матеріалу від загального до конкретного, починаючи з аналізу ладу, метра, структури, каденцій, фактури (а також визначення наявності повторень, секвенцій, ритмічних особливостей).

Спершу диктант необхідно 2-3 рази програти у справжньому темпі без перерв, щоб студенти змогли визначити, якими тривалостями виразити кожну метричну долю; при наступних програваннях темп може бути уповільненим до зручного для запису. Під час програвань студенти повинні аналізувати музичний матеріал, запис вести в інтервалах між програваннями.

В роботі над диктантом необхідно використовувати форми запису з попереднім усним аналізом та без нього, надаючи студентам можливість для самостійної роботи. Зовсім неприпустиме виконання диктанту частинами - подібна система не сприяє розвитку музичної пам'яті і відчуття форми.

Під час запису багатоголосних диктантів гомофонно-поліфонічного складу необхідно, щоб студенти усвідомлювали звукову вертикаль (інтервали, акорди, функціональний зв'язок між ними). Запис багатоголосного диктанту гармонічного типу рекомендується починати з нижнього голосу (верхній голос запам'ятовується швидше); імітаційно-поліфонічний диктант треба починати записувати з провідного голосу. Диктант імітаційно-поліфонічного складу вимагає аналізу мелодичного розвитку кожного голосу, усвідомлення фактури на основі руху голосів.

○ З метою розвитку музичної пам'яті корисно давати невеличкі за обсягом диктанти, які повинні записуватися повністю після кількох програвань. Вони повинні ускладнюватися в інтонаційному та метроритмічному аспектах. Після закінчення запису диктант треба просольфеджувати (можна з транспонуванням) чи програти на інструменті і ввести в домашнє завдання.

Враховуючи рівень труднощів диктанту та підготовки групи, можливо варіювати кількість часу (від 20 до 25 хвилин) та кількість програвань (від 10 до 12 разів). Темп виконання повинен відповідати характеру музики.

Допоміжним матеріалом можуть бути ритмічні диктанти (запис ритмічного малюнка), інтервальні та акордові послідовності (запис цифруванням), запис знайомих мелодій по пам'яті.

Слуховий аналіз.

Ця форма роботи включає визначення на слух окремих елементів музичної мови (ступенів ладу, інтервалів, акордів), музичних побудов (однотональних і модулюючих періодів).

Слуховий аналіз треба проводити в тісному взаємозв'язку з усіма видами роботи. Результатів у розвитку навичок слухового аналізу можна домогтися лише тоді, коли студент впевнено і швидко визначає на слух окремі ступені ладу. Через це з перших уроків і до кінця навчання необхідно виконувати цю форму роботи (особливу увагу приділяючи їй на молодших курсах).

Найзручніше визначати окремі ступені ладу для настроювання в тональності перед диктантом.

Необхідно вести планомірну роботу над слуховим аналізом мелодичних та гармонічних інтервалів. Інтервали пропонуються студентам окремо і ланцюжком із попереднім тональним настроюванням і поза тональністю.

Однією з найважливіших форм слухового аналізу є робота над акордами і акордовими послідовностями. Перш ніж розпочинати роботу над акордовими послідовностями студенти повинні проспівати зіграний педагогом акорд із назвою звуків знизу угору.

Роботу над послідовностями слід починати з найбільш простих сполучень двох-трьох акордів. Слуховий розвиток студентів може вважатись успішним, якщо в результаті вони будуть здатні відтворити по пам'яті послідовності з 8-ми - 10-ти акордів (спів чи гра на фортепіано) після двох-трьох програвань.

При аналізі модулюючих акордових послідовностей від студентів необхідно вимагати в першу чергу усвідомлення тонального плану всієї побудови, визначення відхилень, потім характеристики кожного акорду і особливостей голосоведення.

Велику користь майбутньому диригенту хору принесе визначення на слух окремих акордів і послідовностей у виконанні голосом.

Інтонаційні вправи.

Інтонаційні вправи включають спів гам та ступенів ладу, інтервалів та акордів від звука і в тональності, акордових послідовностей у чотириголосному викладі.

Інтонаційні вправи є підготовкою до всіх основних форм роботи, в них чітко виявляється зв'язок слухових навичок з їх теоретичним усвідомленням. Інтонаційні вправи повинні бути сплановані таким чином, щоб, поступово ускладнюючись у ладовому та інтонаційному відношеннях, вони допомагали студентам засвоїти різні елементи музичної мови. Одноголосні вправи необхідні на протязі всіх років навчання з поступовим ускладненням від курсу до курсу.

Основна робота над двоголоссям повинна бути розрахована, на I-III курсах, над триголоссям - на III-V курсах.

Одноголосні вправи передбачають спів:

- мажорних і мінорних гам угору і вниз від будь-якого ступеня;
- від звука звукорядів різних тональностей квінтового кола;
- окремих діатонічних і хроматичних ступенів ладу (плавно і стрибком);
- інтервалів у тональності і від звука угору і вниз, а також ланцюжків інтервалів в одному напрямку і з чергуванням напрямків руху;
- окремих акордів у тональності і від звука, однотональних і модулюючих акордових послідовностей (послідовне проспівування звуків акордів знизу угору і у вигляді ламаних арпеджіо).

Двоголосні вправи передбачають спів:

- мажорних і мінорних гам паралельними терціями, секстами;

- окремих інтервалів, послідовностей інтервалів за цифруванням;
 - інтервалів двоголосно за болгарською "столбицей";
 - співанок, що складаються з декількох звуків, каноном.
- Три-чотириголосні вправи передбачають спів:
- гам паралельними секстакордами і квартсекстакордами з 8-10-ти акордів (однотональних і модулюючих) ансамблем та індивідуально з виконанням будь-яких голосів на фортепіано;
 - секвенцій (діатонічних і модулюючих) гармонічних та поліфонічних за складом.

Інтонаційні вправи необхідно включати як в роботу на уроці, так і в домашнє завдання.

Контроль знань та облік успішності.

З метою визначення повноти знань студентів, здобутих у курсі сольфеджіо, проводяться перевідні іспити.

Термін проведення іспитів визначено навчальними планами і проводяться наприкінці четвертого, сьомого та дев'ятого семестрів.

На іспиті з предмета "Сольфеджіо" передбачаються відповіді в усній та письмовій формі. Письмова форма відповіді проводиться в навчальний час, відведений на вивчення даного предмета (традиційно на останньому занятті за навчальним планом).

По закінченню кожного семестру викладачем виставляються підсумкові оцінки успішності з даного предмета на підставі поточного обліку знань незалежно від того, виноситься предмет на іспит в даному семестрі чи ні.

Зміст предмета.

I рік навчання.

Лад та його елементи, тональність.

Три види мажору і мінору. Стіїкі і нестіїкі звуки.

Розв'язання нестіїких звуків у стійкі.

Лади народної музики.

Мажорні та мінорні тональності до 7 знаків.

Діатоніка і хроматика. Альтерація нестіїких звуків ладу (починаючи з II семестру).

В мажорі - підвищення та пониження II ступеня, підвищення IV ступеня.

В мінорі - пониження II ступеня, підвищення і пониження IV ступеня.

Допоміжний хроматизм.

Метр і ритм.

Прості і складні розміри: 2/4; 3/4; 4/4; 6/8.

Тривалості: половинка, четвертна, восьма, восьма з крапкою, четвертна з крапкою.

Прості види синкоп, тріолі.

Інтервали.

Інтервали в ладу - стійкі і нестіїкі.

Ладове розв'язання нестіїких інтервалів.

Інтервали від заданого звука.

Зменшені та збільшені інтервали гармонічного мажору та мінору.

Акорди.

Акорди головних ступенів ладу, їх обернення.

Домінантсептакорд та його обернення з розв'язанням.

Відні септакорди і септакорд II ступеня з оберненнями та розв'язанням.

Тризвуки і септакорди побічних ступенів (основний вид).

Всі акорди від звука і в тональності.

II рік навчання.

Лад і його елементи, тональність.

Хроматична гама. Хроматичні допоміжні і прохідні звуки. Відхилення в тональності I-го ступеня спорідненості. Діатонічні та хроматичні секвенції.

Метр і ритм.

Прості і складні розміри: 6/8; 6/4; 12/8.

Тривалості: половинка, четвертна, восьма, шістнадцята, тридцять друга (в зворотах з мелізмами), половинка з крапкою, шістнадцята з крапкою, синкопи, тріолі, дуолі.

Інтервали.

Хроматичні інтервали мажору і мінору на основі альтерації II та IV ступенів:

а) зб. 6 на II пониженому, IV і VI пониженому ступенях мажору і їх обернення зм. 3 на VII, II підвищеному, IV підвищеному ступенях; зб. 6 на II пониженому, IV пониженому, VI ступенях і зм. 3 на VII підвищеному, II, IV підвищеному ступенях мінору;

б) зб. 4/- на I, II пониженому, VI ступенях мажору; зм. 5 - на IV підвищеному, V, II підвищеному ступенях мажору;

в) зм. 7 на IV підвищеному ступеню мінору; на II підвищеному ступеню мажору; зб. 2 на I ступеню мажору, на III ступеню мінору;

Тритони в умовах відхилень у споріднені тональності.

Акорди.

У тісному три-чотириголосному розташуванні - всі акорди тональності в плавному сполученні. Побічні доміаннти.

Від звуку - всі види септакордів із оберненнями.

III рік навчання.

Лад та його елементи.

Лади з двома збільшеними секундами.

Хроматизм у мажорних та мінорних ладах:

- хроматичні звуки, взяті плавно і стрибком;

- мелодичні рухи по хроматичній гамі;

Відхилення та модуляції в тональності I-го ступеня спорідненості.

Метр і ритм.

Складні розміри: 6/8; 6/4; 9/8; 12/8. Змішані розміри (п'ятидольний та семидольний). Перемінні розміри. Більш складні види синкоп, тріолі, дуолі.

Інтервали.

Хроматичні інтервали -зм.4 та зб.5 між V та II підвищеними ступенями мажору і між I і IV пониженими ступенями мінору.

Двічі зб.4 і двічі зм.5 між II підвищеним і VI пониженим ступенями мажору і між VII підвищеним і IV пониженим ступенями мінору.

Характерні інтервали в умовах відхилень у споріднені тональності.

Акорди.

У тісному три-чотириголосному розташуванні відхилення через побічні доміаннти і повний функціональний зворот.

Модуляції в споріднені тональності за цифруванням.

В гармонічному чотириголосному розташуванні:

- тризвуки головних ступенів, септакорд V і II ступенів з оберненнями (паралельно до тем курсу гармонії).

IV рік навчання.

Лад і його елементи.

Хроматизм усіх видів у мажорних і мінорних ладах. Стрибкові хроматичні звуки. Модуляції в тональності I-го і II-го ступенів спорідненості. Модулюючі секвенції.

Засоби мажоро-мінору.

Метр і ритм.

Змішані і змінні розміри.

Умовний поділ тривалостей (дуолі, квартолі, квінтолі та ін.).

Поліритмія.

Інтервали.

Хроматичні інтервали в умовах відхилень.

Акорди.

У тісному три-чотириголосному викладі акорди усіх ступенів в умовах відхилень.

В гармонічному чотириголоссі: акорди домінантової групи; неальтеровані і альтеровані акорди подвійної домінанти в каденції і в середині побудови; відхилення в споріднені тональності через побічні домінанти, тональні і модулюючі секвенції; модуляції в тональності I-го ступеня спорідненості.

У рік навчання.

Лад і його елементи.

Відхилення і модуляції у віддалені тональності (2-го і 3-го ступенів спорідненості); мажоро-мінор; енгармонічні модуляції, засвоєння однотерцевих і вводно-тонових тональностей.

Метр і ритм.

Закріплення вивчених метрів і розмірів, ритмічних малюнків.

Акорди (чотириголосся).

Основні види неакордових звуків (діатонічні і хроматичні допоміжні, прохідні звуки, підготовлені і не підготовлені затримання).

Альтерація акордів домінантової групи:

- D7 з підвищеною і пониженою квінтою;

- D34 з пониженою квінтою.

Альтерація акордів субдомінантової групи:

- тризвук і секстакорд II низького ступеня.

Тризвуки мажоро-мінора.

Модуляції в тональності з відмінністю в 2 знаки (одна проміжна ланка).

Модуляції в тональності з відмінністю в 3-5 знаків (через тональність гармонічної домінанти або субдомінанти).

Енгармонічні модуляції через домінантсептакорд та зменшений септакорд.

Форми роботи.

І рік навчання.

Інтонаційні вправи.

мажорні й мінорні гами всіх видів у октавному діапазоні від будь-якого ступеня;

- гами в двоголоссі паралельними терціями і секстами;

- стійкі й нестійкі (діатонічні та альтеровані) ступені мажору і мінору з розв'язанням і без розв'язання;

- мажорні і мінорні гами, включаючи альтеровані нестійкі ступені з використанням плавного хроматизму;

всі інтервали натурального і гармонічного мажору та мінору (включаючи тритони та характерні);

- за групами в тональності (наприклад, всі великі терції, малі секунди, група тритонів і характерних інтервалів з розв'язанням);

- інтервали від вказаного звука вгору і вниз;

- ланцюжком в одному напрямку або чергуючи спів вгору і вниз від звука (наприклад, вгору ч.5, вниз від отриманого звука - м.3, вгору від отриманого звука - ч.4 і т.д.);

окремі акорди в тональності з розв'язанням або доведенням до тоніки;

- від вказаного звуку вгору і вниз вивчені акорди;

- всі обернення одного акорду;

- обернення одного акорду з чергуванням висхідного та нисхідного напрямку (наприклад, угору домінантсептакорд, вниз від отриманого звука - домінантовий квінтсекстакорд, вгору від отриманого звука домінантовий терцквартакорд і т.д.);

- різні види вгору і вниз (всі тризвуки, всі септакорди);

послідовності із 4-6 акордів у тісному розташуванні;

діатонічні секвенції:

мелодичні із трьох-чотирьох звуків; інтервальні (септіма-квінта); акордові (септакорд-тризвук).

Слуховий аналіз.

Визначення на слух ладу, метра і ритму в одноголосних прикладах;

окремі інтервали та ланцюжки із 3-х - 5-ти інтервалів у ладі;

окремі акорди і акордові послідовності в тісному розташуванні (відповідно до інтонаційних вправ) з наступним поясненням після двох програвань.

Сольфеджування.

Одноголосся: діатоніка, найпростіші види плавного хроматизму; нескладні випадки відхилень у тональності I-го ступеня спорідненості; спів з листа;

транспозиція одноголосних прикладів на секунду вгору і вниз;

Двоголосся (з II семестру):

діатоніка; сольфеджування найпростіших прикладів дуєтом та індивідуально із виконанням одного голосу на фортепіано і диригуванням вільною рукою.

Диктант.

Одноголосний: метроритмічні та інтонаційні труднощі відповідно до змісту курсу.

Двоголосний: найпростіші диктанти з ясным рухом голосів відносно один одного (паралельним, протилежним, скісним) і простим ритмом у кожному голосі в діатоніці.

II рік навчання.

Інтонаційні вправи:

мажорні й мінорні гами в унісон та двоголоссі паралельними терціями і секстами;

мажорні і мінорні гами з окремими хроматизмами у звукоряді (наприклад, від V-го ступеня до I-го вгору);

уривки хроматичної гами;

окремі ступені гам;

- хроматичні допоміжні звуки будь-якого ступеня;

- хроматичні прохідні звуки між двома діатонічними ступенями; хроматичні

інтервали з розв'язанням у тональностях мажору і мінору;

відхилення в споріднені тональності за допомогою тритонів;

акорди в тональності;

- у вигляді ламаних арпеджіо з наступним розв'язанням;

- відхилення в споріднені тональності за допомогою обернень домінантсептакорду в тісному три-чотириголосному викладі;

- від заданого звука всі види септакордів угору і вниз (малий мажорний, малий мінорний, малий із зменшеним, зменшений, великий мажорний, великий мінорний) та їх обернення;

послідовності в тісному розташуванні з відхиленнями в споріднені тональності через побічні домінанти;

діатонічні і нескладні модулюючі секвенції у вигляді ланцюжка послідовних відхилень в споріднені тональності з інтервальних та акордових сполучень (одноголосно, двоголосно).

Слуховий аналіз.

Хроматичні інтервали, що підлягають вивченню;

окремі акорди і акордові послідовності в тісному три-чотириголосному викладі відповідно до інтонаційних вправ (визначення з двох-трьох програвань в обсязі речення чи періоду). Визначення розташування і мелодичного положення акорду.

Сольфеджування.

Одноголосся: сольфеджувати одноголосні приклади в усіх мажорних і мінорних тональностях з хроматичними допоміжними звуками і мелодичним рухом по хроматичній гамі з відхиленнями в тональності 1-го ступеня спорідненості. Спів з текстом із супроводом неважких романсів композиторів-класиків.

Транспозиція нескладних діатонічних мелодій на секунду і на терцію.

Двоголосся гармонічного складу: діатоніка, плавний хроматизм, прості види відхилень в споріднені тональності.

Діатоніка найпростішого поліфонічного складу.

Сольфеджування двоголосних прикладів дуєтом та індивідуально з грою будь-якого голосу на фортепіано. Спів нескладних двоголосних прикладів із музичної літератури.

Диктант.

Одноголосся: диктант такого ж рівня труднощів, що і приклади для сольфеджування.

Двоголосся: гармонічного і поліфонічного складу із нескладними видами хроматизму і відхиленнями в тональності 1-го ступеня спорідненості.

Іспитові вимоги.

В кінці IV семестру студент повинен:

Проспівати вправи:

мажорні і мінорні гамми з альтерацією нестійких ступенів і звукоряди всіх вивчених ладів;

хроматичні інтервали в тональності з розв'язанням;

інтервальні послідовності за цифруванням;

окремі акорди і акордові послідовності (8-10 акордів) в межах матеріалу, вивченого протягом року;

Проспівати по нотах:

мелодії з листа, що вміщують хроматизм і відхилення в тональності 1-го ступеня спорідненості, тріолі, нескладні види синкоп; двоголосні приклади з листа (І.Способін. Сольфеджіо, ч.1;

Двоголосся, №№ 30-35).

Визначити на слух:

у відповідності з інтонаційними вправами.

Записати диктанти: одноголосний, двоголосний (в межах матеріалу, вивченого протягом року).

Час написання 20-25 хвилин, кількість програвань - дванадцять.

Орієнтовні зразки: Б.Алексєєв, Д.Блюм. Систематический курс музыкального диктанта, №№ 249, 255; 467; 476; Н.Ладухин. 1000 примеров музыкального диктанта, №№ 559, 561; 836, 837.

III рік навчання.

Інтонаційні вправи:

Гами мажору і мінору в дво-триголоссі паралельними терціями, секстами, сектакордами, квартсектакордами;

хроматична гама мажору і мінору в унісон і терцію;

стрибкові хроматичні прилеглі звуки будь-якого ступеня з наступним розв'язанням у діатонічний ступінь;

секвенції: переміщати вгору і вниз мотиви, що включають альтеровані ступені (I-III-VI-V-IV підвищена) по тональностям 1-го ступеня спорідненості;

хроматичні інтервали з розв'язанням одноголосно і двоголосно;

відхилення в споріднені тональності за допомогою характерних інтервалів; в тісному три-чотириголосному викладі послідовності за цифруванням із відхиленнями у тональності 1-го ступеня спорідненості через повний функціональний зворот (ансамблевий чи індивідуально з виконанням будь-яких голосів на фортепіано);

модуляції в споріднені тональності за цифруванням у тісному три-чотириголосному викладі;

окремі акорди і акордові послідовності, вивчені в курсі гармонії в гармонічному чотириголосному розташуванні. Наприклад:

T-D; T-D⁶; T-S; T⁶; T-S-D-T;

D⁷-VI; D⁶; -T; D³⁴-T; D²-T⁶.

T-IV-D⁷-VI-II⁶-D²-T⁶-II⁶; -K⁶; -D⁷-T.

Слуховий аналіз.

Хроматичні інтервали.

Акордові послідовності з відхиленнями в тональності 1-го ступеня спорідненості і тісному три-чотириголосному викладі (засоби, що не вивчені в курсі гармонії).

Акордові послідовності в гармонічному чотириголосному викладі (паралельно курсу гармонії) в обсязі речення чи періоду з повторенням після 2-х - 3-х програвань.

Сольфеджування.

Одноголосся: мелодії з хроматичними звуками, що взято плавно і стрибком, включаючи відхилення і модуляції (відповідно до змісту курсу).

Транспозиція мелодій, що містять нескладні види хроматизму в межах кварти. Романс у супроводі.

Двоголосся: відхилення у споріднені тональності з використанням запізнених розв'язань нестійких звуків. Непрямий рух голосів із стрибковими хроматичними звуками, приховане двоголосся в рухливому голосі.

Сольфеджувати дуєтом і з використанням одного з голосів на фортепіано з диригуванням вільною рукою.

Транспонувати на секунду нескладні двоголосні приклади з тих, що вивчались протягом року.

Триголосся (з II семестру): діатоніка, діатонічні допоміжні і прохідні звуки, найпростіші види хроматизму.

Сольфеджувати триголосні приклади ансамблем та індивідуально з виконанням двох голосів на фортепіано.

Гармонічне сольфеджіо (чотириголосся): засвоєння труднощів гармонічного сольфеджіо повинно йти паралельно курсу гармонії.

Тризвуки головних ступенів і їх обернення в гармонічному і мелодичному сполученнях;

II⁶ в каденції і в середині побудови; VI ступінь в перерваній каденції; домінантсептакорда з оберненнями; септакорда II ступеня з оберненнями.

Сольфеджувати чотириголосні хорів партитури чіткого акордово-гармонічного складу. Українські духові пісні (канти), хорів твори А.Веделя, М.Вербицького, І.Лаврівського, М.Леонтовича та ін.¹

¹ Необхідно знайти потрібні пропорції між навчально-інструктивним та художнім матеріалом. Використання останнього особливо ефективно на узагальнюючих етапах учбового процесу. При використанні матеріалу з музичної літератури перед викладачем стоїть завдання ретельного відбирання зразків, які повинні бути зручними для співу. Тут і далі дивись рекомендовані

Диктант.

Одноголосся: записувати диктанти вищого рівня труднощів, ніж на 2-му курсі в простих і складних розмірах, що вміщують стрибковий хроматизм.

Двоголосся: непрямий рух голосів зі стрибковими хроматичними звуками, відхилення і модуляції в тональності 1-го ступеня спорідненості.

Триголосся (починаючи з VI семестру). В цьому півріччі доцільно обмежитись найпростішим триголоссям (в діатоніці) з простими розмірами та ритмом, з чітким рухом голосів відносно один одного. Підбір прикладів для початкових триголосних диктантів повинен бути методично продуманий.

Чотириголосся: рівень труднощів має відповідати матеріалу курсу гармонії.

IV курс

Інтонційні вправи.

Мажорні і мінорні вправи з введенням ступенів, характерних для різних ладів (наприклад, у мажорі IV висока і VII низька; в мінорі - II низька і VII висока і т.д.);

хроматичні гами паралельними малими або великими терціями і секстами (з поступовим підключенням голосів, починаючи з I ступеня);

відхилення в споріднені тональності через хроматичні інтервали (зб.6 і зм.3);

в тісному три-чотириголосному викладі акорди всіх ступенів в умовах відхилень у споріднені тональності;

нескладні акордові послідовності і секвенції в тісному три-чотириголосному розташуванні (ансамблем чи індивідуально з виконанням будь-яких голосів на фортепіано);

в гармонічному чотириголоссі:

окремі акорди і акордові звороти, вивчені в курсі гармонії; поширені акордові звороти з подвійною домінантою (каденційного і позакаденційного типу);

акордові послідовності з 10-ти - 14-ти акордів з відхиленням і модуляціями в тональності 1 ступеня спорідненості, наприклад: модуляція в тональність субдомінанти;

модулюючі секвенції з підключенням акордів альтерованої і неальтерованої подвійної доміанти.

Сольфеджування.

Одноголосся: сольфеджувати мелодії з стрибковими хроматичними звуками, включаючи перелічені вище метроритмічні труднощі, відхилення і модуляції в різні тональності. Романс у супроводі.

Двоголосся: діатоніка, більш складні випадки хроматизму. Засоби мажорно-мінору. Ускладнення співвідношення голосів, стрибкові хроматичні звуки.

Сольфеджування дуєтом і індивідуально з виконанням одного із голосів на фортепіано. Вокальні дуєти українських та російських композиторів.

Триголосся: діатоніка, хроматичні допоміжні та прохідні звуки. Відхилення в споріднені тональності. Триголосся гармонічного і поліфонічного складу.

Сольфеджувати триголосні приклади ансамблем та індивідуально з грою двох голосів на фортепіано. Хорові твори, складні вокальні тріо і поліфонічні

хорові партитури українських, російських та західних композиторів для багатоголосного співу.

Чотириголосні диктанти записуються з V семестру і до кінця навчання епізодично.

твори (наприклад, І.С.Бах. "Триголосні прелюдії та інвенції" у складі тріо чи індивідуально з грою на фортепіано).

Гармонічне сольфеджіо (чотириголосся);

акорди і акордові послідовності з неальтерованою і альтерованою подвійною домінантою; відхилення і модуляції в тональності 1-го ступеня спорідненості.

Спів чотириголосних хорових партитур акордово-гармонічного і нескладного поліфонічного викладу.

Хорові твори Д.Бортнянського, М.Лисенка, П.Чайковського, С.Танєєва та ін.

Диктант.

Одноголосся: епізодично записувати одноголосні диктанти, що вміщують більш складні, ніж на III курсі види хроматизму та альтерації, відхилення і модуляції у віддалені тональності.

Двоголосся: поліфонічного складу з відхиленнями і модуляціями в тональності 1-го ступеня спорідненості, що включає більш складні хроматизми, стрибкові хроматичні звуки.

Триголосся: гармонічного складу з більш розвиненими голосами з чіткою гармонією; поліфонічного складу з нескладними видами хроматизму і відхиленнями в споріднені тональності.

Чотириголосся: рівень труднощів має відповідати матеріалу, що вивчається в курсі гармонії.

Іспитові вимоги.

В кінці VII семестру студент повинен:

Проспівати вправи:

окремі акорди і акордові послідовності подібні до тих, що вивчались протягом року (з відхиленнями і модуляцією в тональності 1-го ступеня спорідненості за цифруванням).

Проспівати по нотах:

- одноголосний приклад з листа, що вміщує різні види хроматизму, відхилення і модуляції в різні тональності (О.Островський, М.Соловйов, В.Шокін. Сольфеджіо, вип.2, №№ 125-128, 134-136);

- транспонувати мелодію, в якій є плавний хроматизм, складні синкопи і тріолі в межах кварти;

- двоголосний приклад з листа дуєтом та індивідуально з виконанням одного з голосів на фортепіано (І.Способін. Сольфеджіо, ч.1; Двоголосся, №№ 90-95);

- триголосний приклад (з тих, що вивчались протягом року).

Визначити на слух:

- окремі акорди і акордові послідовності із 10-ти - 12-ти акордів з модуляцією з тих, що вивчались протягом року (тісне розташування);

- послідовність у формі речення чи періоду на матеріалі вивченого у курсі гармонії (гармонічне чотириголосся).

Записати диктанти:

двоголосний, триголосний.

Орієнтовані зразки:

Б.Алексеев, Д.Блюм. Систематический курс музыкального диктанта, №№ 527, 529; 792, 822, 825.

Н.Ладухин. 1000 примеров музыкального диктанта, №№ 985, 990.

V курс

Інтонційні вправи:

Хроматична гама в дво-триголосі паралельними терціями, секстами, секстакордами (з поступовим включенням голосів);

однотональні побудови, що включають акорди альтерованої домінанти, тризвук і секстакорд II низького та тризвук VI низького ступенів;

акордові послідовності з відхиленням в тональність VI низького ступеня і з енгармонічними модуляціями в каденційних зворотах форми (послідовне проспівування звуків акордів, ансамблем);

акордові послідовності з 10-ти - 14-ти акордів з модуляціями в два знаки і 3-5 знаків (через тональність гармонічної домінанти чи субдомінанти);

різні енгармонічні розв'язання домінантсептакорду і зменшеного в'їдного септакорду.

Слуховий аналіз.

Визначення на слух акордів і акордових послідовностей, що включають неакордові звуки, альтеровані акорди групи домінанти і субдомінанти, тризвуки VI низького ступеня; модуляції в далекі тональності через проміжні ланки; модуляції через енгармонізм зменшеного в'їдного і домінантсептакорду (здебільшого, в момент каденційного завершення акордової послідовності).

Сольфеджування.

Одноголосся: вільне застосування хроматизмів усіх видів, різних видів відхилень та модуляцій (у віддалені тональності 2-го і 3-го ступенів спорідненості, енгармонічні модуляції, однотерцієві та в'їднотонові тональності).

Мелодика сучасних композиторів.

Двоголосся: гармонічного і розвиненого поліфонічного складу. Більш складні види хроматизму, мажор-мінор, різні еліптичні звороти, можливі відхилення у віддалені тональності у плавному русі. Ритмічне ускладнення голосів (поліритмія "два на три", "три на два").

Прикладами для сольфеджування можуть бути вокальні дуети російських та українських композиторів, а також фрагменти інструментальних творів (наприклад, інвенції І.С.Баха).

Триголосся: гармонічного і поліфонічного складу. Діатоніка і хроматизм. Хроматичні допоміжні і прохідні звуки. Підготовлені і невідготовлені затримання. Запізнюючі розв'язання нестійких звуків. Нескладні еліптичні звороти. Відхилення і модуляції в тональності 1-го ступеня спорідненості.

Для співу рекомендуються вокальні ансамблі П.Чайковського, М.Римського-Корсакова, А.Даргомижського, М.Лисенка, інвенції та фуги І.С.Баха, а також триголосні хорів партитури.

Гармонічне сольфеджіо.

Діатоніка мажору і мінору із застосуванням альтерованих акордів групи домінанти і субдомінанти;

відхилення і модуляції в далекі тональності. Спів чотириголосних хорових партитур акордово-гармонічного складу. Фрагменти з творів М.Березовського, Б.Лятошинського, А.Дичко, Г.Свірідова.

Диктант.

Двоголосний (більш складний, ніж на IV курсі) поліфонічного складу.

Триголосний з елементами поліфонії і відхиленням в тональності 1-го ступеня спорідненості з більш складним співвідношенням голосів.

Чотириголосний: рівень труднощів має відповідати вивченому матеріалу з гармонії (нескладні види неакордових звуків, енгармонізм).

Іспитові вимоги.

В кінці IX семестру студент повинен:

проспівати вправи:

чотириголосний період із модуляцією в споріднену тональність;

модуляцію з відмінністю від 2-х до 5-ти знаків із включенням в

акордову послідовність альтерованих акордів, вивчених протягом року;

чотириголосні послідовності з енгармонізмом малого мажорного септакорду (акорду із збільшеною секстою) і зменшеного септакорду.

визначити на слух:

тип модуляцій, тональний план і акордовий ряд модулюючого періоду, зіграного педагогом (2-3 програвання).

проспівати по нотах:

одноголосний приклад з листа, що містить вивчені метроритмічні та інтонаційні труднощі (А.Островський, С.Соловйов, В.Шокін. Сольфеджіо, вип.2, №№ 381-396);

триголосний приклад з тих, що вивчали протягом року (І.Способін. Сольфеджіо, ч.ІІ, Триголосся. №№ 121-123, 135-137);

чотириголосну хорову партитуру квартетом (І.С.Бах. Хорали).

Записати диктанти:

двоголосний,

триголосний.

Орієнтовні зразки:

Б.Алексеев, Д.Блюм. Систематический курс музыкального диктанта. №№ 595, 601; 856, 866.

П.Калашник, А.Булгаков. Музыкальные диктаны, мелодии для гармонизации. №№ 77, 84; 127, 132.

Орієнтовні зразки іспитових білетів.

II курс.

I. Інтонаційні вправи.

Проспівати:

а) в тональності A dur : вгору натуральну гама, вниз гармонічну, вгору з альтерацією, вниз з уривком хроматичної гами;

б) всі тритони (включаючи хроматичні);

в) акордову послідовність:

$T-D7-VI-D_4^{\#} \rightarrow IV-D2 \rightarrow II6-II_3^{\#} -VII_3^{\#} -D2-T6$.

г) від звука "мі" види терцквартакордів.

II. Слуховий аналіз.

Визначити:

1. Послідовність інтервалів з відхиленням за допомогою тритонів;

2. $T-A_4^{\#} -D2 \rightarrow IV6-D2 \rightarrow III6-A_4^{\#} \rightarrow VI-II_3^{\#} -D7-T$.

III. Спів по нотах.

Проспівати з листа:

1. Одноголосний приклад: А.Рубец. Одноголосное сольфеджіо, №№ 90-95.

2. Двоголосний приклад: В.Рукавишников, В.Слетов, В.Хворостенко. Сольфеджіо, №№ 115-117.

V курс.

I. Інтонаційні вправи.

Проспівати:

а) модуляцію D - h;

б) модулюючу послідовність:

$T^1-T7-DAVII_3^{\#} -II2-A_4^{\#} -D2 \rightarrow IV6-DAVII6^{b3} -K_4^{\#} -D7 / DAVII6^{b3} -K_4^{\#} -D7-T$.

в) модуляцію D dur - Es dur.

II. Слуховий аналіз.

(відповідно до інтонаційних вправ).

III. Спіз по нотах.

а) одноголосний приклад: А.Островський, С.Соловйов, В.Шокін.
Сольфеджіо, вип.2, №№ 395, 396.

б) триголосний приклад (ансамблем чи індивідуально з творів, вивчених протягом року);

в) І.С.Бах. Хорали (на вибір).

Список рекомендованих методичних та навчальних посібників.

Методична література.

- Воспитание музыкального слуха. вып.2 /сост. А.Агажанов. -М.:Музыка, 1985.
Методические записки по вопросам музыкального образования. вып.2 /сост.Б.Незванов. -Л.: Музыка, 1979.
Теоретические дисциплины в музыкальном училище /сост. Б.Незванов. -М.: Музыка, 1977.
Творческие упражнения на уроках сольфеджио. Методические рекомендации /сост. В.Грабовский и Н.Ластовецкий. -К.: РМК Минкультуры УССР, 1986.
Давыдова Е. Методика преподавания сольфеджио. -М.: Музыка, 1986.
Незванов Б. Интонирование в курсе сольфеджио. -Л.: Музыка, 1955.
Островский А. Методика преподавания музыки и сольфеджио. -М.: Музыка, 1970.
Уткин Б. Воспитание профессионального слуха музыканта в училище. -М.: Музыка, 1985.
Музичний диктант.
Алексеев Б., Блюм Д. Систематический курс музыкального диктанта. -М.: Музыка, 1991.
Агажанов А. Четырехголосные диктанты. -М.: Музыка, 1962.
Алексеев Б. Гармоническое сольфеджио. -М.: Музыка, 1966.
Блинский Е., Олендарев В. Музичний диктант. -К.: Муз.Україна, 1976.
Блюм Д. Гармоническое сольфеджио. -М.: Сов.композитор, 1991.
Калашник П., Булгаков А. Музичні диктант. Мелодії для гармонізації. -К.: Муз.Україна, 1982.
Калашник П. 210 озвучених музичних диктантів. Методичні рекомендації з курсу сольфеджіо. -К.: Муз.Україна, 1981.
Кучеров В. Музичний диктант підвищеної складності. -К.: Муз.Україна, 1977.
Ладухин Н. 1000 примеров музыкального диктанта. -М.: Музыка, 1981.
Лопатина И. Сборник диктантов. -М.: Музыка, 1985.
Лопатина И. Гармонические диктанты. -М.: Музыка, 1987.
Мюллер Т. Двух- и трехголосные диктанты. -М.: Музыка, 1978.
Мюллер Т. Трехголосные диктанты из художественной литературы. -М.: Резник М. Музыкальные диктанты. -М.: Сов.композитор, 1971.
Фрейдинг Г. Двухголосные диктанты. -Л.: Музыка, 1975.
Одноголосне сольфеджіо.
Сборники русских народных песен М.Балакирева, А.Лядова, Н.Римского-Корсакова, П.Чайковского и др.
Сборники песен Д.Аракишвили, А.Затаевича, Н.Леонтовича, Н.Лысенко, А.Ревуцкого и др.
Агажанов А. Сольфеджио, вып.2. -М.: Музыка, 1973.
Драгомиров П. Учебник сольфеджио. -М.: Музыка, 1991.
Качалина Н. Сольфеджио, вып. 1, 2. -М.: Музыка, 1991.
Ладухин Н. Одноголосное сольфеджио. -М.: Музыка, 1988.
Островский А., Соловьев С., Шокін В. Сольфеджио, вып.2 -М.: Сов. композитор, 1973.
Рубец А. Одноголосное сольфеджио. -М.: Музыка, 1984.
Для співу з текстом чи грою акомпанемента необхідно добирати матеріал з урахуванням зростаючих труднощів, починаючи, наприклад, із пісень збірки М.Леонтовича, а потім перейти до більш складних за фактурою і інтонацією вокальних творів (О.Варламов, О.Гурильов, О.Даргомижський, М.Глінка, П.Чайковський і т.д.).
Багатоголосне сольфеджіо.
Агажанов А., Блюм Д. Сольфеджіо: Примеры из полифонической литературы. -М.: Музыка, 1972.
Васильева К., Гиндина М., Фрейдинг Г. Двухголосное сольфеджио. -Л.: Музыка, 1982.
Євпак Є. Хорові розспівки. -К.: Муз.Україна, 1978.
Калмыков Б., Фридкин Е. Двухголосное сольфеджио. -М.: Музыка, 1967.
Кирилова В., Попов В. Сольфеджио. -М.: Музыка, 1986.
Качалина Н. Сольфеджио, вып.2. -М.: Музыка, 1982.
Ладухин Е. Двухголосное сольфеджио в ключах "До". -М.: Музыка, 1964.
Лидченко И. Курс многоголосного сольфеджио. вып.1, 2, 3. -М.: Музыка, 1971.
Мюллер Т. Полифонический анализ. Хрестоматія. -М.: Музыка, 1964.
Рукавишников В., Слетов В., Хворостенко В. Сольфеджио двухголосное. -М.: Муз.гиз., 1963.
Соколов Вл. Многоголосное сольфеджио. -М.: Музыка, 1967.
Соколов Вл. Примеры из полифонической литературы для двух-, трех-, четырехголосного сольфеджио. -М.: Музыка, 1962.
Способин И. Сольфеджио, ч.1: Двухголосие. -М.: Музыка, 1991.
Способин И. Сольфеджио, ч.2: Трехголосие. -М.: Музыка, 1991.

Для багатоголосного співу рекомендуються хорові твори українських, російських та зарубіжних композиторів.

Українська хорова музика (орієнтовні приклади).

Березовський М. Хорові концерти "Не отвержи мене во время старости", "Господь, воцарися" (фрагменти). Причастные стихи.
Бортнянський Д. Хорові концерти №3, 13, 15, 24, 32 (окр. частини).
Веделъ А. Концерти "Доколе, господи, забудеши мя", "В молитвах неусыпающую Богородицу", "Величая, величаю..."
Херувимська. Adagio з тріо "Покаяния отвержи ми двери".
Вербицький М. Поклінь. Жаль. Цвітка молить. Ще не вмерла Україна.
Воробкевич І. Ой по горі роман пріте. Сині очі. Вечір.
Гайворонський М. Ой у саду. За Україну.
Дичко А. Камерні кантати "Чотири пори року", "Карпатська кантата" (частини на вибір),
Кружяла ластівка.
Лаврівський І. Заспівай ми, соловію. Козак до торбана. Річенька. Осінь.
Леонтович М. Вибрані хорові твори.
Лисенко М. Вибрані хорові твори.
Лятошинський Б. Тече вода в синє море. Осінь. Туча.
Нижанківський О. Вечірня пісня. Гуляла.
Січинський Д. Коби я був пташкою. Даремне пісне. Не пора, не пора...
Стеценко К. Радійте, співайте. Удосвіта встав я. Коли вже ти, сонечко, мені зійдеш.
Степовий Я. Садок вишневий коло хати. Дві хмароньки.
Фільц Б. Червона калина, чога в лузі гнешся?
Шамо І. Ятранські пісні (на вибір).

Російська хорова музика.

Алябьев А. Очи. Увы, зачем она блистает. Пела, пела пташечка.
Бородин А. Грезы.
Варламов А. Горные вершины.
Глинка М. Колыбельная песнь. Венецианская ночь.
Даргомыжский А. Где наша роза. На севере диком. Бура мглою небо кроет.
Кюи Ц. Воды. Тишь. Ризой бледно-голубою...
Калинников В. Элегия. Кондор.
Лядов А. Ты не стой, колодец. Вокализ. Ехал пан.
Рубинштейн А. Сосна. Ночью.
Слонимский С. Цвела, цвела черемуха. За рекою в непокое. Белой ночью на реке.
Свиридов Г. Метель.
Стравинский И. Подблюдные.
Танеев С. Избранные хоры.
Чайковский П. Ночевала тучка золотая. Не кукушечка во сыром бору. Соловушка. Вечер.
Без поры да без времени.
Щедрин Р. Колыбельная. Тиха украинская ночь.

Зарубіжна хорова музика.

Бах И. Избранные хораллы. Фуга из кантаты №21, фуга из кантаты №37.
Брамс И. Розмарин. Лесная тишь. Смелое сердце. Мельничья.
Барток Б. В сердце боль. Вокализ (из фортепианного цикла "Микрокосмос" №89. Редакция для хора П.Левандо).
Верди Д. "Четыре духовных произведения" для хора.
Гайдн И. "Времена года" (фрагменты).
Григ Е. Как ты прекрасна. Лебедь.
Дворжак А. Любимая травушка. Зачарованный пастух.
Кодай З. Ночью в горах. Вечерняя песня.
Лист Ф. Наступление весны. Зеленая пашня.
Лассо О. Люблю тебя. Матона. Ангел мой. Как ты сумела.
Мендельсон Ф. Подснежник. Песня пастуха.
Палестрина. Мадригалы.
Сметана Б. Моя звезда. Придетели ласточки.
Сибелиус Я. Финляндия. Молодой месяц. Моя родина.
Шуберт Ф. В лесу. Сон. Лотос. Мальчик и роза.
Шютц Г. Мадригалы.
Хиндемит П. Лебедь. Все пролетает. Из цикла "Шесть песен для смешаного хора" на сл. Р.Рильке.